

Vzpomínání na Mašiny

Dějepisná výuka dnes směřuje především ke kultivaci historické kultury. Cílem dějepisu už zdaleka není jen osvojování si jednotného příběhu o minulosti, tedy základních reálií, událostí, jmen a dat. Součástí současného dějepisného vzdělávání by měla být všestranná kultivace historického vědomí, včetně reflexe vzpomínkové kultury. Bratři Mašínové představují v tomto ohledu mimořádné téma. Jejich příběh se jinak vyprávěl v sedmdesátých letech 20. století, jinak v devadesátých letech 20. století a jinak se vypráví dnes. Cílem této lekce není primárně osvojení si mašínovského příběhu, ale reflexe způsobů, kterými byl a je ve veřejném prostoru představován. Výhodou (nikoli podmínkou) je zařazení lekce za téma *Legitimita politického násilí*, které se příběhu Mašínů také věnuje.

Vzdělávací oblast - Dějepis

Československá společnost v období 50. let 20. století. Mediální výchova

Časová náročnost

90 minut (2 výukové hodiny) + domácí úkol

Cíle

- ▶ Žáci se seznamují s vyprávěním o Mašínech ve veřejném prostoru, identifikují rozdílné způsoby vyprávění v různých dobách, všímají si závislosti formulací mašínovského příběhu na politických poměrech.
- ▶ Žáci analyzují veřejné debaty o Mašínech, všímají si rozdílů mezi přístupy diskutujících.
- ▶ Žáci registrují rozdílné představy o minulosti, posuzují hodnověrnost těchto představ, zaujmají vůči těmto představám vlastní stanovisko.

Komentář

Mašínovský příběh je nejen předmětem řady publicistických a politických polemik, ale i námětem řady uměleckých zpracování. Už od šedesátých let je reflektován v literatuře, televizi a dnes i v divadle nebo v populární hudbě. Zatímco v sedmdesátých a osmdesátých letech byla činnost bratří Mašínů zobrazována zásadně negativně v závislosti na vládnoucí ideologii („mašínovský“ díl v seriálu o majoru Zemanovi, kvazidetektivní přístupy v dobové literatuře faktu), v devadesátých letech se objevuje pestřejší škála postojů. V roce 1990 vyšla reportáž Josefa Rambouska *Jenom ne strach*, která případ představila širší veřejnosti. Objevila se tak antikomunistická verze příběhu, ve které Mašínové nebyli vrazi, ale hrdinové. V roce 1995 vznikl dokument v režii Martina Vadase *Země bez hrdinů*, země bez zločinců, který jejich činnost vnímal výrazně pozitivně a představoval první ucelený filmový obraz, který přinášel aktuální verzi příběhu nyní již zcela z mašínovské perspektivy. Ze zcela opačných pozic natočil tento příběh v roce 2008 Miroslav Kačor (*Svědomy hrdinů*). Zatím nejvlivnější (z hlediska dopadu na veřejnost) reprezentaci Mašínů představuje román Jana Nováka *Zatím dobrý* z roku 2004 (o rok později obdržela kniha cenu Magnesia Litera za nejlepší knihu roku). V roce 2011 byla kniha přepracována a vydána v doplněné verzi. Ve stejném roce vznikla

píseň skupiny *Závodní ovce Radek a Pepa* (Bratři Mašínové), která zdůrazňuje hrdinství Mašínů. Mašínové byli předmětem mnoha publicistických a politických kontroverzí. Dne 29. 8. 1995 vysílala Česká televize v rámci tehdejšího debatního pořadu *Aréna* diskusi o legitimitě protikomunistického odporu. Dne 3. 10. 2013 se odehrála podobná debata v rámci předvolebních diskusí v plzeňském kraji. Ačkoli mají obě debaty odlišný kontext (ve druhém případě se jednalo o politickou debatu), ilustrují posun společenského klimatu a proměny mašínovského diskursu. Debata o Mašínech je sice dlouhá, ale nepravidelná. Občas ale vystupuje do popředí veřejného dění a může nabývat i mimořádné důležitosti (jak ukazuje právě poslední případ předvolební debaty). Ve středoškolské výuce pochopitelně nejde o to, aby studenti refleктоvali každý aspekt mašínovské problematiky vyčerpávajícím způsobem. Spíše by měla usilovat o to, aby formou několika sond tento problém naznačila. Od příběhu třetího odboje se dostáváme k jeho aktuální reflexi, od vyprávění o hrdinských (nebo naopak zločineckých) skutcích k tomu, jak vyprávění o minulosti vzniká, jaké může mít funkce, jak ovlivňuje naši současnost.

Instrukce

Úvod: Uvedení do historického kontextu (10 min.)

Na úvod můžeme pustit úryvek z „mašínovského“ dílu seriálu o majoru Zemanovi (*Strach*), který ilustruje dobový oficiální pohled na protikomunistický odboj v 50. letech. Necháme žáky hádat:

Úkoly pro žáky:

- Ví někdo, z jakého zdroje pochází tato scéna?
- Jak lze charakterizovat politický program July? Jakou má sociální roli? (právník, politik, voják, dobrodruh atd.)

Klip nám slouží nejen jako reprezentace dobového narativu, ale i jako evokace mašínovského příběhu. Pokud jsme se žáky probírali lekci *Legitimita politického násilí*, lze tento krok výrazně zkrátit. Na závěr této fáze můžeme pustit píseň skupiny *Závodní ovce Pepa a Radek* (bratři Mašínové), která představuje vyhraněný pohled na činnost bratří Mašínů. Také tuto píseň mohou studenti analyzovat. Během poslechu písně můžeme ukázat přes dataprojektor kresbu Stanislava Setínského na motivy dobové fotografie. Kresba podtrhuje a zvýrazňuje základní motiv písně.

Krok 1: Mašínové v literatuře a v umění (15 min.)

V první fázi žáci srovnávají tři literární obrazy ilustrující rozdílné způsoby vyprávění o Mašínech (využívají **pracovní list 1**). První text je z roku 2004 (Jan Novák: *Zatím dobrý*, s. 18), druhý z roku 1985 (František Vrbecký: *Mrtví nemluví*, s. 79 a 82–83), třetí z roku 1966 (Rudolf Jánský: *Tady bezpečnost*, s. 107–108).

Referenční plochou pro všechny texty je úvodní „zemanovská“ ukázka. Žáci porovnávají texty mezi sebou a vztahují je k úvodní ukázce.

Úkoly pro žáky:

- Který z těchto textů se podobá úvodní ukázce?
- Identifikujte dobu vzniku textu. Své rozhodnutí doložte a zdůvodněte.
- Jak jsou představeny motivace bratří Mašínů, jak jsou představeni samotní Mašínové?
- V čem se texty liší?

Na závěr této fáze můžeme pustit píseň skupiny *Závodní ovce Pepa a Radek* (bratři Mašínové), která představuje vyhraněný pohled na činnost bratří Mašínů. Také tuto píseň mohou studenti analyzovat.

Úkoly pro žáky:

- Kdy myslíte, že tato píseň vznikla?
- Srovnajte píseň s texty i s filmovou ukázkou.

Tato fáze je založená na identifikaci souvislostí mezi společenským kontextem a vyzněním díla. Zároveň ilustruje dva základní narativy o Mašínech.

Krok 2: Analýza debaty z roku 1995 (20 min.)

Další fáze je věnována analýze diskuse o Mašínech z roku 1995. Diskusi žákům ukážeme (např. přes dataprojektor či tablety), ovšem pouze prvních deset minut. Jde nám pouze o úvod debaty a ilustraci dobové atmosféry, postoje moderátora a způsob, jakým klade otázky. V další části se spíše reprodukuje zásadní nepochopení z úvodu. Pro podporu porozumění rozdáme žákům **pracovní list 2**, na kterém je přepis prvních deseti minut a také charakteristika účastníků debaty. Vedeme žáky k tomu, aby prozatím nezaujímalí hodnotící soudy a při analýze se soustředili spíše na formální aspekty debaty.

Úkoly pro žáky:

- Jaké jsou výchozí pozice obou stran sporu?
- Kdo má více prostoru v debatě?
- Jaká je pozice moderátora, jaký slovník moderátor používá?

Na závěr hodiny vyzveme žáky, aby se doma podívali na debatu o Mašínech z roku 2013 (část o Mašínech trvá 35 minut). Můžeme to také zadat jako formu domácího úkolu.

Krok 3: Reflexe zájmu o Mašiny (10 min.)

V úvodu další hodiny stručně zrekapitulujeme fáze zájmu o Mašiny. Využít můžeme **prezentaci**.

Krok 4: Analýza debaty z roku 2013 (20 min.)

Žáci měli za úkol zhlédnout debatu ze záznamu. Lze ovšem předpokládat, že někteří tento úkol nesplní. Pustíme žákům úvod debaty o Mašíněch (od 7:33 min.). Celá úvodní část trvá 20 minut, účelnější je proto pracovat s přepisem (**pracovní list 3**). Vedeme žáky k tomu, aby si všímali obsahových i formálních aspektů debaty.

Úkoly pro žáky:

- Jak je debata vedena? Jaká je pozice moderátorky?
- Jak se vyjadřují jednotliví řečníci? Jaký je jejich názor na Mašíny?
- Pokuste se vytvořit osu sympatie-nesympatie k Mašínům a jednotlivé politiky na ni zařadit.

Tématu vlastního postoje k Mašínům se nevyhýbáme, v tomto kontextu to ani není možné, ale máme na paměti, že to není jediným cílem lekce. Měli bychom vyšetřit čas na srovnání obou debat.

Krok 5: Srovnání obou debat (15 min.)

V závěru hodiny bychom měli mít dostatek času na srovnání obou debat o Mašíněch. Můžeme se vrátit k **pracovnímu listu 2**. Žáci srovnávají výkony moderátorů, postoje řečníků, organizaci debaty.

Úkoly pro žáky:

- Jaké jsou pozice moderátorů v obou debatách?
- Jaký je rozptyl názorů v obou debatách?
- Jaký závěr z tohoto srovnání můžeme učinit?

Materiály

Kolekce pracovních listů:

Pracovní list 1: *Mašínové v literatuře*

Pracovní list 2: *Debata o Mašíněch z roku 1995*

Pracovní list 3: *Debata o Mašíněch z roku 2013*

Internetové zdroje:

Debata o Mašíněch z roku 1995: <https://www.youtube.com/watch?v=TKFJbkLdiOs>

Debata o Mašíněch z roku 2013: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10483849868-mi-moradne-porady-ct24-2013/213411033331003-predvolebni-debata-z-plzenskeho-kraje/>

Píseň *Pepa a Radek* (hudební skupina Závodní ovce, 2011, 3:34 min.): <http://bandzone.cz/zavodniovce>.

Videa:

Video 1: *Antikomunismus v normalizační perspektivě (30 případů majora Zemana. 8. díl - Strach, r. Jiří Sequens, 1975)*

Rozšiřující materiály:

Přepis debaty z roku 1995

Záznam webináře Případ Mašínové v kontextu výuky o 50. letech: <http://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=11489>

Prezentace: *Mašínové ve veřejném prostoru*. <https://prezi.com/ayerpjyntf7d/masinove-ve-verejnem-prostoru/>